

Jadwiga Jahółkowska

Data urodzenia: 1863

Miejsce urodzenia: Milanów koło Parczewa

Data śmierci: 16 października 1931

Miejsce śmierci: Warszawa

Rodzice: matka NN, ojciec NN

Profesja: nauczycielka, działaczka oświatowa, publicystka, organizatorka struktur edukacyjnych w Polsce i Brazylii

Słowa kluczowe: pedagogika oporu, edukacja ludowa, Kobiecte Koło Oświaty Ludowej, transnarodowość, Brazylia, emancypacja kobiet, tajne nauczanie

Biogram¹:

Jadwiga Jahółkowska urodziła się w 1863 roku w Milanowie koło Parczewa, w rodzinie szlacheckiej, w czasie, gdy Królestwo Polskie znajdowało się pod silną presją rusyfikacyjną. Wychowywana przez matkę – kobietę o silnym poczuciu patriotyzmu i społecznej odpowiedzialności – od najmłodszych lat prześląkała atmosferą oporu wobec carskiej władzy. Dom rodzinny był miejscem schronienia dla prześladowanych unitów, co ukształtowało jej wrażliwość społeczną i narodową.

Po ukończeniu gimnazjum w Lublinie w 1880 roku i zdaniu egzaminu nauczycielskiego, rozpoczęła pracę w wiejskich szkołkach, organizując kursy dla dorosłych i tajne nauczanie. W 1884 roku przeniosła się do Warszawy, gdzie pracowała na prywatnych pensjach, m.in. u Zofii Morawskiej i Stefanii Sempołowskiej. Współpracowała z Towarzystwem Pszczelniczo-Ogrodniczym, prowadząc kursy dla młodzieży wiejskiej oraz z Kursami Handlowymi Józefy Siemiradzkiej, gdzie uczyła języka polskiego i literatury.

Od 1896 roku działała w czytelniach Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności, organizując wędrownie biblioteki i pracując w komisji katalogowej. Wraz z siostrą Ludwiką Jahółkowską-Koszutką finansowała zakup książek dla robotnic i chłopek. W tym czasie zaangażowała się w działalność Kobiectego Koła Oświaty Ludowej, gdzie kierowała sekcją katalogowo-biblioteczną i rozdawniczą, odpowiadając za dystrybucję zakazanej literatury i organizację tajnych kompletów.

¹ Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, nr projektu NPRH/F/SP/0086/2024/13, kwota dofinansowania 1 119 240, 00 zł., całkowita wartość projektu 1 119 240, 00 zł.

Jahołkowska była mistrzynią społecznej mimikry – wykorzystywała stereotypy kobiecej filantropii jako kamuflaż działalności konspiracyjnej. Spotkania towarzyskie, kursy gospodarstwa domowego czy zajęcia rękodzielnicze służyły jako przykrywka tajnego nauczania. Jej mieszkanie przy ul. Wielkiej 15 w Warszawie stało się punktem kontaktowym dla działaczy różnych organizacji, składem broni i centrum dystrybucji nielegalnych materiałów. Dzięki skutecznemu systemowi bezpieczeństwa lokal ten przez ponad dwadzieścia lat nie został wykryty przez carską policję.

W latach 1902–1904 odbyła podróże studyjne do Skandynawii i Szwajcarii, analizując modele edukacji ludowej i demokracji. Szczególnie interesował ją fiński system oświaty jako forma oporu wobec rusyfikacji. Zebrane materiały i doświadczenia wykorzystała po powrocie w pracy organizacyjnej w Polskim Związku Ludowym, gdzie jako jedyna kobieta weszła w skład Komitetu Głównego. Współorganizowała strajk szkolny w 1905 roku oraz zjazd nauczycieli ludowych w Pilaszkowie, który zapoczątkował zawodowy ruch nauczycielski.

W 1908 roku, w obliczu represji po rewolucji 1905 roku, wyemigrowała do Brazylii. Tam założyła Polskie Towarzystwo Samopomocy i Oświaty w Rio de Janeiro, organizowała biblioteki, prowadziła kursy dla dorosłych i działała na rzecz uznania polskiej tożsamości narodowej. Jej interwencje doprowadziły do zmiany urzędowej praktyki klasyfikowania Polaków jako Rosjan czy Niemców. Współpracowała z brazylijską prasą, propagując ideę szkoły gospodarstwa domowego dla córek emigrantów, wzorowanej na placówce Jadwigi Dziubińskiej w Kruszyńku.

Po powrocie do Polski w 1914 roku kontynuowała działalność edukacyjną, organizując prelekcje i wystawy, m.in. „Polska w obrazach”, gdzie prezentowała fotografie życia Polonii brazylijskiej. Jej wykłady na Kursach dla Dorosłych w Warszawie, prowadzone aż do śmierci w 1931 roku, były świadectwem konsekwentnego łączenia lokalnego zaangażowania z międzynarodową perspektywą.

Jahołkowska była nie tylko nauczycielką, ale architektką systemu edukacyjnego opartego na pedagogice oporu. Jej działalność stanowiła przykład kobiecego modelu przywództwa, wspieranego horyzontalnymi sieciami współpracy, który okazał się bardziej odporny na represje niż struktury męskie. Biografia Jahołkowskiej ukazuje, jak kobiety w warunkach podwójnego ucisku – narodowego i patriarchalnego – wypracowywały skuteczne strategie emancypacyjne, wykorzystując edukację jako narzędzie oporu i budowania wspólnoty.

Zmarła w Warszawie, 16 października 1931 roku.

Bibliografia:

Źródła:

Bojko J., *Ze wspomnień*, Warszawa, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1959.

Dębski J., *Wspomnienia*, Warszawa, Muzeum Historii Polski, 2022.

Jahołkowska J., *Urywek ze wspomnień walki o szkołę polską w 1905 roku*, [w:] *Walka o szkołę polską. W 25 lecie strajku szkolnego*, red. S. Drzewiecki, Z. Nowicki, T. Wojeński, Warszawa, Związki Nauczycielstwa Polskich Szkół Powszechnych i Średnich, 1930, s. 131-135.

Opracowania:

Bołdyrew A., Kaczmarek K., *Jadwiga Jahołkowska (1863–1931)*, [w:] *Działaczki i działacze oświatowi w Królestwie Polskim. Słownik biograficzny*, red. A. Bołdyrew, A. Wałęga, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2023.

Clavin P., *Defining transnationalism*, „Contemporary European History”, 2005, 14, s. 421-439.

Freire P., *Pedagogy of the Oppressed*, New York, Continuum, 2000.

Mazurek J., *Kraj a emigracja*, Warszawa, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, 2006.

Miąso J., *Tajne nauczanie w Królestwie Polskim w świetle dokumentów władz rosyjskich*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, 1990, 33, s. 47-85.

Perowicz M., *Silaczki z Warszawy. Sylwetka Kobiecego Koła Oświaty Ludowej*, klubjagiellonski.pl.

Wawrzykowska-Wierciochowa D., *Jadwiga Jahołkowska – postępową działaczka ludowego ruchu kobiet*, „Kultura i Społeczeństwo”, 1976, t.20, 1, s. 61 - 78.